

عناوین مورد استفاده در معاهدات بین المللی

پژوهشگر: حمید رضا خسروی، دبیر دپارتمان حقوق بین الملل اندیشکده روابط بین الملل

عهد نامه ۱۹۶۹ وین معاهده را اینگونه تعریف می نماید:

اندیشکده روابط بین الملل: «معاهده» عبارت است از توافق بین المللی که بین کشورها به صورت کتبی منعقد شده و مشمول حقوق بین الملل باشد، صرفنظر از عنوان خاص آن و اعم از این که در سندی واحد یا در دو یا چند سند مرتبط به هم منعکس شده باشد.

توافق کشورها تحت هر عنوانی که در سند معاهده ذکر می شود، اعتبار معاهده را دارد. عناوینی که در معاهدات استفاده می شود عبارتند از:

۱. عهد نامه (Treaty)

این واژه عبارت از توافقی است که به صورت کتبی میان دولتها منعقد شده و مشمول حقوق بین الملل باشد. اغلب توافقات مهم سیاسی، نظامی و اقتصادی بین کشورها تحت عنوان عهدنامه تنظیم می شود.

۲. منشور (Charter)

این واژه غالباً برای اسناد تاسیس سازمانهای بین المللی بکار می رود و معمولاً در آن اهداف، اصول، حدود اختیارات، تشکیلات و نحوه ی فعالیت سازمانها ذکر می شود. اما شهرت بیشتر منشور ناشی از این است که این عنوان برای سند تاسیس سازمان ملل متحد بکار رفته است؛ به طوری که تقریباً از واژه ی منشور فقط برای اساسنامه و سند تاسیس سازمان ملل متحد استفاده می شود و سایر کاربردهای خود را از دست داده است. البته در مواردی منشور به سندی که حاوی اصول و موازین مورد نظر چند کشور باشد نیز اطلاق شده است؛ مثل «منشور آتلانتیک» که در سال ۱۹۴۱ بین روزولت (آمریکا) و چرچیل (انگلستان) مورد موافقت قرار گرفت.

۳. کنوانسیون (Convention)

کنوانسیون که معمولاً در زبان فارسی به آن «مقاله نامه» می گویند، برای اسناد مهم همه جانبه که دربردارنده ی قواعد بنیادین بین المللی است بکار می رود، درست همانند معاهده. نکته ی قابل ذکر این است که کنوانسیون برخلاف معاهده برای توافقات دو یا دولت معدود بکار نمی رود، بلکه توافقاتی را شامل می شود که اکثر کشورها در انعقاد آن مشارکت دارند. از این قبیل است کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریا؛ کنوانسیون ۱۹۶۹ حقوق معاهدات؛ کنوانسیون ۱۹۶۱ روابط دیپلماتیک و کنوانسیون ۱۹۶۳ روابط کنسولی.

۴. پیمان (Pact) :

این واژه برای اسنادی است که معمولاً کشورها در زمینه حفظ صلح و همکاریهای نظامی و دفاعی منعقد می سازند، مثل پیمان صلح پاریس ۱۹۲۸ موسوم به پیمان بریان – کلوگ.

۵. موافقتنامه (Agreement):

این واژه معمولاً برای اسناد دو جانبه کشورها که توسط قوه مجریه در زمینه های مختلف اقتصادی، تجاری، فرهنگی، علمی و ... منعقد می شوند، اطلاق می شود؛ به این گونه اسناد، موافقتنامه های ساده یا اجرایی نیز گفته می شود.

۶. پروتکل (Protocol):

این واژه در چهار معنی به کار می رود:

الف. به سندی که به یک معاهده ضمیمه می شود، پروتکل گفته می شود که این سند ضمیمه، غالباً برای تکمیل، تفسیر و یا اصلاح یک معاهده به کار برده می شود که در هنگام تدوین و یا بعداً ضمیمه معاهدات اصلی می شود؛ مثل پروتکل های انضمامی عهدنامه ۱۹۷۵ الجزایر در مورد مرزهای ایران و عراق. به همین خاطر اطلاق پروتکل به موافقتنامه های مستقل، خلاف عرف نامگذاری اسناد بین المللی است.

ب. در مواردی منظور از پروتکل، صورتجلسه کنفرانسی است که نمایندگان کشورها موافقت خود را با آن اعلام می کنند مثل پروتکل ۱۹۲۵ ژنو راجع به منع کاربرد سلاح های شیمیایی.

ج. گاهی به سند امضای یک معاهده (پروتکل امضاء) گفته می شود.

د. گاهی به سند مبادله یک معاهده (پروتکل مبادله) گفته می شود.

۷. اعلامیه (Proclamation ; Statement ; Declaration):

به سندی اطلاق می شود که معمولاً اصول حقوقی یک یا چند ناحیه کشور در آن منعکس است. مثل اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸.

۸. سند (Act):

واژه ای است که برای بیان قواعد حقوقی مربوط به یک کنوانسیون بکار می رود و بعضاً به اسنادی که ایجاد کننده ی یک رژیم خاص می باشند نیز اطلاق شده است مثل سند قیمومت شورای جامعه ی ملل که در مورد واگذاری اداره و سرپرستی نامیبیا به کشور آفریقای جنوبی صادر شد؛ مانند سند نهایی سومین کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد حقوق دریاها که در واقع جزء لاینفک کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاهاست.

۹. سند نهایی (ACT Final):

یک بیانیه رسمی یا خلاصه مذاکرات کنگره یا مجلسی است که در آن معاهداتی که مورد مذاکره قرار گرفته، نام برده شده یا به اختصار توضیح داده شده است. البته امضاء این سند به منزله قبول تعهداتی که در آن آمده نیست، بلکه باید هر معاهده ای به طور جداگانه امضاء شود؛

مانند: سند نهایی کنفرانس صلح ۱۸۹۹ لاهه؛ یا سند نهایی دور اروگوئه (گات)

۱۰. سند عمومی (ACT General)

این واژه همانند سند نهایی است منتهی با این تفاوت که در این سند علاوه بر اینکه نام و تعداد معاهدات مورد مذاکره در کنفرانس اشاره می شود، خود این سند نیز در پایان به صورت یک معاهده در می آید به نحوی که هر یک از معاهدات مذکور در آن، بخشی از آن سند عمومی را تشکیل می دهد.

مانند سند عمومی کنفرانس برلن که به مسایل مختلفی چون آزادی کشتیرانی در رودخانه های کنگو و نیجر پرداخته است.

مانند: سند عمومی کنفرانس ۱۹۲۸ ژوئن راجع به حل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی.

۱.۱. صلحنامه یا مصالحه نامه (Compromise):

این واژه به اسنادی اطلاق می شود که به منظور ارجاع اختلافات به مراجع قضائی و داوری منعقد می شود، مثل مصالحه نامه ۱۹۷۶ فرانسه و انگلستان در مورد ارجاع تحدید حدود فلات قاره دریای «یرآوز» به دیوان داوری؛

مثل صلح نامه ی کشور سنت وینسنت و گرنادینز با گینه در مورد ارجاع اختلاف خود به دادگاه بین المللی حقوق دریا.

۱.۲. اساسنامه (Association):

این واژه عموماً برای معرفی سند تأسیس سازمان ها و دیوان های بین المللی به کار می رود؛ مثل اساسنامه یونسکو؛ مانند اساسنامه ی دیوان بین المللی دادگستری؛ اساسنامه ی سازمان بین المللی کار؛ اساسنامه ی سازمان جهانی تجارت.

۱.۳. قرار موقت (Modus Vivendi):

به اسنادی که برای مدت زمان کوتاهی و به طور موقت ایجاد تعهد می کند، اطلاق می شود.

۱.۴. طرح یا برنامه (Plan):

همکاری کشورها در زمینه توسعه اقتصادی یا محیط زیست و ... غالباً در چارچوب سندی که طرح یا برنامه نامیده می شود، صورت می گیرد.

مانند برنامه ی سازمان ملل متحد برای توسعه .در برخی موارد، به تصمیمات برخی ارکان سازمان ملل متحد در مورد اقدامات اجرایی در برخی کشورها نیز اطلاق شده است .مثل برنامه ی جهانی نفت در برابر غذا (برای عراق).

۱۵. یادداشت تفاهم (Memorandum of understanding) :

این نوع سند بیانگر توافق مقامات اجرایی دو کشور در زمینه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، فنی، علمی و ... است. البته گاهی یادداشت تفاهم حاوی تعهدات نمی باشد و فقط متضمن توافق برای ادامه مذاکرات یا انجام مذاکرات در آینده می باشد.

۱۶. بیانیه (Joint Statement) :

امروزه عناوینی که معمولاً برای این نوع موافقت نامه ها به کار می رود بدون قید حصر عبارتند از: یادداشت تفاهم ، اعلامیه مشترک، بیانیه مشترک، اعلامیه سران، تفاهم سیاسی، تفاهم نامه و صورت مذاکرات .

موافقت نامه های نزاکتی یا اخلاقی را معاهدات سیاسی نیز می نامند. این نوع موافقت نامه ها معمولاً توسط مقامات اجرایی دو یا چند کشور و یا سازمان بین المللی منعقد می شوند و دارای ماهیت ، خصوصیت و آثار غیر حقوقی است و موضوع آنها می تواند هر چه باشد. از جمله در مورد بیانیه لوزان که موضوع آن برنامه هسته ای ایران است. این گونه اسناد گاهی متضمن تعهدات سیاسی یا غیر حقوقی است، گاهی صرفاً برنامه ریزی برای مذاکرات آتی است، گاهی نحوه اجرای یک توافق دیگر را مشخص می کند و گاهی گام نخستین است برای رسیدن به یک توافق حقوقی جامع.

۱۷. کد(CODE):

یک مجموعه سیستماتیک از قوانین، مقررات، و یا اساسنامه ها در یک قلمرو قانونی خاص است. مانند: قانون مدنی (Code Civil) (قانون تجارت Commercial)
.code

منابع

۱. موسی زاده، رضا؛ بایسته های حقوق بین الملل عمومی، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۰، چاپ اول، ص ۱۳۴.
۲. ضیائی بیگدلی، محمد رضا؛ حقوق بین الملل عمومی، تهران، گنج دانش، ۱۳۷۹، چاپ چهاردهم، ص ۱۰۷.

برای تهیه محصولات به فروشگاه اندیشکده مراجعه کنید

www.irthink.com

تلفن مرکز یخش: ۰۹۱۲۵۶۴۵۴۶۳

پست الکترونیکی: irtt.ir@gmail.com

www.irthink.com

